

- І. І. Мечникова». Календарний план виконання теми «Економіка давніх суспільств Південної України», 1992 р., 3 арк.
6. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Фонд «Кафедра археології та етнології України історичного факультету Одеського національного університету». — Спр. 1. Звіт про науково-дослідницьку роботу кафедри археології та етнології України та історії давнього світу та середніх віків, 1993 р., 10 арк.
 7. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Фонд «Кафедра археології та етнології України історичного факультету Одеського національного університету». — Спр. 2. Звіт про науково-дослідницьку роботу кафедри археології та етнології України, 1994 р., 10 арк.
 8. Дзиговский А. Н. Памятники археологии и казачества Доманевского района / А. Н. Дзиговский, А. А. Пригарин, И. В. Пиструил // История. Етнография. Культура. Нові дослідження: матеріали II Миколаївської обласної краєзнавчої конференції: тези доп. — Миколаїв, 1997. — Т. I. Археологія і етнографія. — С. 37–38.
 9. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Фонд «Лабораторія археології та етнології Степової України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова». План роботи Лабораторії на 1993/1994 рр., 3 арк.
 10. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Фонд «Лабораторія археології та етнології Степової України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова». План роботи Лабораторії на 1994/1995 рр., 4 арк.
 11. Станко В. Н. Греки Півдня України: інформація про початок дослідницької програми / В. Н. Станко, М. А. Араджіоні, Є. С. Самарітакі // Записки історичного факультету ОДУ ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2002. — Вип. 12. — С. 534–536.

Анотації

Иваниченко Л. М. Участие В. Н. Станко в создании и деятельности лаборатории археологии и этнологии Степной Украины ОНУ им. И. И. Мечникова.

В статье исследуется вопрос о вкладе известного отечественного археолога В. Н. Станко в организацию и деятельность научной лаборатории при кафедре археологии и этнологии Украины Одесского национального университета им. И. И. Мечникова. Анализируются основные направления ее деятельности и оценивается ее роль в исторических исследованиях ученых университета.

Ключевые слова: Станко В. Н., лаборатория, Северо-Западное Причерноморье, палеолитическая коллекция, Причерноморская археологическая экспедиция, поселение Анетовка, археологические и этнологические разведки.

Ivanichenko L. M. Participation of V. N. Stanko in the creation and activity of the laboratory of archeology and ethnology of steppe Ukraine in ONU named after I. I. Mechnikov.

The article deals with the question of famous archaeologist V. N. Stanko's contribution to the organization and activity of the scientific laboratory at the department of archeology and ethnology of Odessa National University. The article analyzes guidelines of its activity and estimates its role in the scientific researches of University scientists.

Key words: Stanko V. N., Laboratory, Northwestern Black Sea, a collection of Paleolithic, Black Sea archaeological expedition, settlement Anetivka, archaeological and ethnological exploration.

Надійшла до редакції 15 жовтня 2013 р.

УДК 94[(477).(470+571)]:327.56:929

А. П. Ільченко

УКРАЇНА — НЕ РОСІЯ: РОЛЬ Л. Д. КУЧМИ У ВИРІШЕННІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ НАВКОЛО ОСТРОВА ТУЗЛА

У статті через призму висвітлення російсько-українських відносин в періодиці зроблена спроба проаналізувати роль Л. Д. Кучми у вирішенні конфлікту навколо острова Тузла у вересні–грудні 2003 року.

Ключові слова: українсько-російські відносини, острів Тузла, територіальна цілісність, політика багатовекторності, ЄС, НАТО, ООН, ОБСЄ.

В кінці 2013 року Україна стоїть на порозі підписання договору про асоційоване членство та співробітництво з Європейським Союзом. Політологи прогнозують, що підписання асоціації погано вплине на російсько-українські відносини, оскільки Росія традиційно була та залишається важливим геополітичним гравцем на світовій арені. Україна в Росії традиційно розглядається як сфера впливу, один із головних аванпостів на заході. З 2012 року Росія бере участь в програмі регіонального економічного співробітництва та інтеграції «Єдиний економічний простір». Росія використовує дану програму економічного співробітництва для політичного контролю над її учасниками.

Потенційним учасником зазначеної програми російська дипломатія розглядала і Україну. Україна не може брати участь в програмі регіональної економічної інтеграції з Росією, Білорусією та Казахстаном, оскільки вона вже тривалий час інтегрується до Європейського Союзу. Безперспективність зовнішньополітичної інтеграції у двох протилежних напрямках показала політика багатовекторності, батьком якої був Л. Д. Кучма, тим паче, що в сучасних умовах проведення даної політики досить проблематично, оскільки і Москва і Брюссель ставлять перед Києвом ультиматум, щоб Україна вибрала напрямок подальшої інтеграції. Українська влада, здається, остаточно вибрала шлях економічної та політичної інтеграції до Європи, що невідворотно веде до конфлікту з Росією. В таких доволі складних зовнішньополітичних умовах українському керівництву варто скористатися досвідом президентської діяльності Л. Д. Кучми, в період керівництва якого чи не найбільшим погіршенням відносин з Росією був конфлікт навколо острова Тузла.

Метою даного дослідження є аналіз ролі Л. Д. Кучми у відстоюванні національних інтересів під час розв'язання російсько-українського конфлікту навколо острова Тузла 2003 року.

Історіографія даного питання досить малорозвинена і представлена лише статтями журналістів та політологів в українській і російській газетній періодиці. Досить велика кількість статей, яка певною мірою проливає світло на дану тему, представлена в російських газетах «Известия» [1], «Время новостей» [2], «Российская газета» [3], «Русский курьер» [4], «Ведомости» [5], «Трибуна» [6], «Коммерсантъ» [7], «Правда», деякі з яких можна побачити у загальному інтернет-огляді та також в українській періодиці — в газетах «Сегодня» [8], «Хрещатик» [9], «Поступ» [10], «Коментарі» [11]. Статті присвячені передусім зародженню, проблематиці та розвитку конфлікту, в меншій мірі розкриті питання ролі Леоніда Кучми та Володимира Путіна у вирішенні конфлікту навколо острова Тузла.

Зазначений конфлікт — кризовий момент в українсько-російських відносинах, спричинений спорудженням Росією дамби в Керченській протоці від Таманського півострова до острова Тузла. Острів утворився внаслідок розмиву через сильний шторм 1925 р. вузької коси, яка продовжувала Таманський півострів. Утворений острів площею у 3 квадратних кілометри

7 січня 1941 року указом Президії Верховної ради РРФСР був переданий Кримській області, яка 19 лютого 1954 року увійшла до складу Української РСР. У вересні 2003 року від російської станиці Тамань Краснодарського краю у напрямку до острова Тузла починають насипати греблю з метою з'єднання її з російським берегом [12].

Перший заступник голови Комітету ВР України з питань національної безпеки і оборони Борис Андресюк відзначив, що російська сторона почала активно укріплювати прибережну частину дамби, адже течія розмиває не тільки «український острів, що став заручником штучно зведеної споруди», а й саму дамбу [13].

Сама Тузла не становить особливої цінності. Але між нею і кримським узбережжям пролягає єдиний глибоководний хід із Чорного в Азовське море — Керч-Єнікальський канал. І хоча Росія ніколи не визнавала права України на повний контроль над ним, наполягаючи на спільному використанні, доки Тузла українська, канал також на території України. Напередодні конфлікту щорічно через канал проходило 9 тис. суден, що приносило Україні майже 200 млн дол. на рік, у тому числі приблизно 8 млн дол. — від російських судовласників. Завершення робіт на дамбі дало б Росії привід заявити претензії на колишній острів і закріпило б спільний статус каналу. Тим більше що Москва мала побоювання, що в 2004 році після відходу від влади Л. Д. Кучми Київ може зайняти жорсткішу позицію в цьому питанні.

Крім того, з'єднання Тузли з Таманню могло стати приводом і для поділу шельфу Азовського моря, багатого рибою, і ймовірно, нафтою і газом. Москва ж, залишивши за собою весь вибудований у СРСР нафтогазовий комплекс, тоді помалу починала видивляти ласі шматки в сусідів [11].

Для України острів був також головним пріоритетом національної безпеки. Верховна рада обговорювала українсько-російські відносини і зробила висновок: вони знаходяться на найнижчій позначці. Причина — будівництво Росією дамби, яка повинна з'єднати Таманський півострів з островом Тузла, який українці вважають своїм. У Києві не виключають, що прикордонна проблема може перерости у збройний конфлікт [5].

Леонід Кучма, перервавши своє турне по Латинській Америці, прибув на косу Тузла в супроводі глави адміністрації прези-

дента Віктора Медведчука, міністра транспорту Георгія Кірпи і начальника Державної прикордонної служби України Миколи Литвина.

Кучма ознайомився з ситуацією на місці, отримавши можливість на власні очі — з української території — розглянути дамбу, будівництво якої викликало гостру кризу у відносинах Росії і України [14].

Президент України швидко зреагував на ситуацію, видавши указ, у якому повідомлялося, що порушення територіальної цілісності спричинить за собою відповідні дії з боку Ради національної безпеки, Комітету державної прикордонної служби, Міністерства оборони, Служби Безпеки України.

В указі Кучми, за повідомленням депутатів, також йшлося про те, що в разі можливості продовження будівництва російської дамби Україна припускає можливість звернутися за захистом до НАТО, ООН, ОБСЄ, а також до ядерних держав — гарантів суверенітету України. У разі необхідності Україна буде посилатися на Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1994 рік) до країн, що гарантує територіальну недоторканність. Депутати Верховної Ради, вивчивши Указ президента, визнали дії Росії «недружнім актом» і заявили про намір звернутися в ООН та ОБСЄ [15].

Л. Д. Кучма використав метод особистісної дипломатії і 23 жовтня вночі зателефонував президенту Росії В. В. Путіну. Наслідком тривалої розмови двох лідерів стало зупинення будівництва дамби та завершення ескалації конфлікту. Також президенти домовились, що вирішення проблеми навколо острова Тузла займуться голови урядів В. Ф. Янукович та Г. В. Касьянов. Зустріч відбулася наступного дня, на ній було узгоджено українське та російське бачення вирішення конфлікту навколо острова Тузла. В кінці зустрічі російський прем'єр-міністр закликав українських і російських політиків та громадських діячів припинити нагнітання конфлікту навколо острова [16].

У підсумку на прес-конференції в Керчі Леонід Кучма заявив журналістам: «Ми змогли попередити драматичний розвиток подій».

Результатом тузлинського питання стало підписання 25 грудня 2003 року в Керчі Договору між Російською Федера-

цією і Україною про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки. Договір закріпив положення про статус Азова і Керченської протоки, визначені українсько-російським договором про сухопутний кордон, а також визначив принципи судноплавства в них. Київ фактично позбувся єдиного важеля, здатного примусити росіян прискорити делімітацію морських кордонів, російська сторона дістала можливість затягувати цей процес нескінченно довго. З іншого боку, в Керчі договірні сторони все ж таки визнали, що Азовське море «розмежовується лінією державного кордону відповідно до угоди між сторонами», і це було успіхом української дипломатії [17].

Зовнішня політика України під час тузлинської кризи багато в чому визначалася позицією Л. Д. Кучми, який вів двояку політику: з одного боку, він в доволі жорсткій формі показав російським опонентам, що територіальна цілісність України в жодній мірі не може бути поставлена під сумнів. Для забезпечення територіальної недоторканності Україна готова на рішучі дії, в тому числі потенційно і військові, де в разі виступу опонентом Росії Україна звернеться по допомогу до НАТО, ООН, ОБСЄ та ядерних держав — гарантів суверенітету України. З іншого боку, Україна зацікавлена в мирному вирішенні міжнародних конфліктів та проблем. У випадку з островом Тузла Україна, не ставлячи під сумнів територіальну цілісність та національно-стратегічні інтереси, прагне до мирного вирішення питання та добросусідських взаємовигідних відносин з Російською Федерацією. Леонід Кучма здійснив вдалий крок, використавши методи особистісної дипломатії, звернувшись напямучу до особи, яка визначає зовнішню політичний курс Росії — Володимира Путіна. Зрештою нічна телефонна розмова двох лідерів зупинила нагнітання обстановки та розпочала розрядку в російсько-українських відносинах, стала своєрідним перезавантаженням двосторонніх відносин. В історії можна провести паралель, коли під час Карибської кризи дзвінок Джона Кеннеді до Микити Хрущова врятував світ від глобального конфлікту з використанням ядерної зброї та став початком розрядки в відносинах між СРСР та США.

Джерела та література

1. Юсин М. Бомбой по дамбе // Известия. — 2003. — 24 октября.
2. Дзагуто В. Запад не хочет вмешиваться в конфликт // Время новостей. — 2003. — 24 октября; Супонина Е. Возле Тузлы много нефти // Время новостей. — 2003. — 24 октября.
3. Выжutowич В. Над Таманью туман // Российская газета. — 2003. — 24 октября; Горина И. Коса и мир // Российская газета. — 2003. — 24 октября.
4. Маргиева Н., Рожанский Е. Бери лопату, иди на Тамань // Русский курьер. — 2003. — 24 октября.
5. Никольский А., Гавриш О. Шаг до границы // Ведомости. — 2003. — 23 октября [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kirimtatar.com/Press/tuzla/20031023.html>.
6. Ильченко С. Тузла — остров невезения // Трибуна. — 2003. — 24 октября.
7. Сысоев Г. Дамба замедленного действия // Коммерсантъ. — 2003. — 24 октября [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kirimtatar.com/Press/tuzla/20031024.html>.
8. Львовски М. Тузла раздора: 5 лет спустя // Сегодня. — 2008. — 17 октября [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/ukraine/tuzla-razdora-5-let-sputja.html>.
9. Тиран І. «А хто такий Тузла?» // Хрещатик. — 2003. — № 156 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ru/2363/art/15027.html>
10. Шипунов Г. ЕС радить судитися // Поступ. — 2003. — 20 листопада [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://postup.brama.com/usual.php?what=16677>
11. Ильченко С. Тузла — квінтесенція українсько-російських відносин // Коментарі. — 2003 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://21.comments.ua/ua/2012/08/16/2003-kosa-tuzla-kvintesentsiya-ukrajinsko-rosijskyh-vidnosyn/>
12. Кошель Г. Конфлікт між Росією та Україною навколо острова Тузла // Інтернет-журнал для молоді. — 2012. — 30 листопада [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://molodi.in.ua/konflikt-tuzla/>
13. Острів Тузла може зникнути?! // Кримська світлиця. — 2003. — 21 листопада [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=1447>
14. Кучма и Путин вмешались в конфликт вокруг Тузлы // 2003. — 24 жовтня [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ng.ru/cis/2003-10-24/5_ukraine.html.
15. Кучма издал указ о Тузле, предусматривающий силовой ответ и санкции против России [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.newsru.com/world/23oct2003/kuchma1.html>.
16. Федюкин И., Николаева А. Пат в проливе // Ведомости. — 2003. — 24 октября [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kirimtatar.com/Press/tuzla/20031024.html>.

17. Лакійчук П. Питання делімітації морських кордонів в чорноморсько-азовському регіоні. «Хто винен?» і «Що робити?» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nomos.com.ua/content/view/153/69>.

Анотації

Ильченко А. П. Украина — не Россия: роль Л. Д. Кучмы в решении российско-украинского конфликта вокруг острова Тузла.

В статье через призму освещения российско-украинских отношений в периодике предпринята попытка проанализировать роль Л. Д. Кучмы в решении конфликта вокруг острова Тузла в сентябре–декабре 2003 года.

Ключевые слова: украинско-российские отношения, остров Тузла, территориальная целостность, политика многовекторности, ЕС, НАТО, ООН, ОБСЕ.

Ishenko A. P. Ukraine is not Russia: the role of Leonid Kuchma in the decision of the Russian-Ukrainian conflict over the island of Tuzla.

An attempt to analyze the role of Leonid Kuchma in resolving the conflict over Tuzla Island in September and December 2003 was made on the basis of periodicals.

Key words: Ukrainian-Russian relations, Tuzla Island, the territorial integrity, multi-vector policy, the EU, NATO, UN and OSCE.

Надійшла до редакції 15 жовтня 2013 р.

УДК 396“1879/1981”(043.3)

О. В. Мельник

**ДІЯЛЬНІСТЬ Є. М. ЩЕПКИНА НА ОДЕСЬКИХ
ВИЩИХ ЖІНОЧИХ КУРСАХ (1906–1918 рр.).**

У статті аналізується наукова, методична та педагогічна діяльність професора всесвітньої історії Є. М. Щепкіна на одеських вищих жіночих курсах (1906–1918 рр.).

Ключові слова: Вищі жіночі курси, спеціальні історичні науки, історіографія, викладання історичних наук, приват-доцент.